

meghalását, de minden ragyogásaiban is sötéten aláaknázott egyéniségének kusza megszerkesztettségét is a természet brutalitásának tartom.

És most a másik szegény kis gyermek szeretne így szólni: „Látod Deziré, milyen igaz napok voltak azok, amikor mint igaz emberek igaz barátok tudtunk lenni. És milyen nagy baj és milyen rossz az, hogy nem tudtál mindvégig Deziré maradni!

De ezt a hiábavaló beszédet a halott már nem hallaná.

Barta Lajos

N. BERGYAJEV BÖLCSELETE. *N. Bergyajev*, a kivándorolt orosz idealista bölcselet legújabbán tragikus hangú művet jelentetett meg, amely a kortársi ember sorskérdésével foglalkozik. (*Das Schicksal des Menschen in unserer Zeit*. Vita Nova Verlag, Luzern.) A mű megrázó látványt tár az olvasó elé. Életrendünk válsága apokaliptikus méreteket ölt. Nem is történetileg korlátozott életrendünk válsága dühöng, hanem maga a történelem, sőt a történelmi kereszténység tart végítéletet. A tragikus válságot Bergyajev szerint az élet elembertelenedése, elállatiasodása, a lélek és a személyiség lebecsülése, s az élet elgépiesedése jellemzi. A válságot Bergyajev a fasizmust és a szocializmust okolja. Bergyajev, mint vallási gondolkodóhoz illik, mindent hiposztazál, sajátos lényeggé magasztosítja a történelmi folyamat természetes erőit. „A történelem”, a „sors”, a „végzet”: az emberi tragédia szereplői. Bergyajev a történelem nagy tragikumát abban látja, hogy minden történelmi objektíváció az emberi személyiség ellen való. Másszóval: bárminő társadalmi keretben lezajló, bármilyen társadalmi-történelmi folyamat megnyomorítja az emberi személyiséget. Bergyajev pl. a munkás személyiségek harcát ellenfelek ellen, a lelketlen és elgépiesedett élet ellen, úgy tekinti, mint az általános személyiségnek az általában vett társadalom elleni harcát, vagyis a problémát bölcseletileg „elmélyíti” s ezzel megfosztja komoly társadalmi-történelmi tartalmától. Bergyajev képtelen felfogni egy olyan világot, amelyben az emberiség történelemelőtti kora véget ér, átadván helyét az emberiség magakovácsolta történelmének, amelyben az ember ura a természeti és társadalmi erőknek, amelyben megszűnik minden kényszer, a személyiség és a társadalom közti ellentét feloldódik és mindennemű objektíváció (közgazdaság, tudomány, művészet, bölcselet) úgy jelenik meg az emberi személyiség előtt, mint a tulajdon műve. Hogyan is hasonlíthatja össze Bergyajev ezt a közösséget azzal a másikkal, amely a nemzeti kizárólagosság, a ragadozó típus” (*Spengler*), a „szőke bestia” (*Nietzsche*), a „vér és vas” dicsőítése. Megjegyzendő, Bergyajev kiméletlenül ostorozza a háborút, mert szerinte az összes emberi erőket egy bűnös objektívált, szocializált cselekedetre uszítja. A háború, mint mondja, semmibeveszi az emberi személyiséget s az emberi életét kiszolgáltatja a történelmi fátumnak. Éppen ezért a háború a szocializmusnak és a fasizmusnak egyik neme. Miért volna ép' a szocializmus egyik neme? Azért, mert szervezete van (állam, hadsereg), vagyis „közössége”, amellyel szemben az emberi személyiség tehetetlen. Az emberi személyiség legnagyobb ellensége az „esztelen szervezet”. A mai embert szörnyűségek közösségek nyelik magukba, s az ember kénytelen embertelen parancsoknak engedelmesskedni. Azt követelik tőle, hogy mindenestől áldozza fel magát jelszavakkal, ami az emberi létezés legmélyebb alapjaiban rendíti meg. A baj oka tehát magában a közösségben, magában a szervezetben rejlik, tekintet nélkül a szervezet természetére. Ezen a ponton Bergyajev öntudatlanul magát a kereszténységet is megtagadja. A kereszténység alapja az a szép hitrege, hogy Krisztus fölládozta életét az emberiség megváltásáért. Micsoda oktalanság! Hisz' Bergyajev tanítása

szerint az egyedül helyes magatartás az egyetemes szökevényé, a gyáváé, a megriadt filiszteré, aki nyaka közé szedi a lábát és kiabál: „Ne nyuljatok hozzám!” „Mindenki mentse a bőrét!”, aki mindentől huzódozik, aki nem küzd semmiért, nem halad együtt senkivel és azt képzei, hogy ezzel a legmagasabb igazság birtokába jutott. Mennyivel különb Tolsztoj magatartása! Tolsztoj nem vette egy kalap alá az osztályokat s nem tagadta a munka szervezetét és közösségét. Bergyajev elfelejti, hogy a tudatos haladás megszünteti a különböző rétegekhez tartozó személyiségek egymásközi ellentétét és módot nyújt az általában vett személyiség megszületésére. Az ember, mondja Bergyajev, Isten képmásából a gép hasonmásává lett, a gépe, amely megfosztja az emberi életet tartalmától. Szerinte a haladás a gépi erőket, a regresszió pedig a természeti erőket szabaddítja rá az emberre. Az egyik a technikát, a másik viszont az ösztönöket (az erotikát, a hatalmi akaratot, a faji érzést, „a vér szavát”) helyezi mindenek fölé. Nem tudjuk elképzelni, hogyan bálványozza a haladás törekvése a technikát, amikor épp ellenkezőleg az ember uralmának veti alá. A haladás elgondolása megszünteti a város és a falu, a szellemi és a fizikai munka ellentétét, megszünteti magát a munkamegosztásit, jelentéktelenre csökkenti a munkanapot, s így módot nyújt az embernek arra, hogy teljessé tegye személyiségét. Korunk történetének „új erőt” elemezve Bergyajev ismét egy kalap alá veszi a kettőt. A bölcselő elfelejti, hogy míg az egyik nem képes elviselni a személyiséget s a tömegektől csupán engedelmességet követel, addig a másik szükségszerűen a tömegek alkotó szellemére kíván támaszkodni. A világfelfogás, a gondolkodás, az akarat és a cselekvés egysége egyáltalán nem zárja ki, sőt feltételezi a tömegek leleményességét és kezdeményező erejét. — Elméleti sikon Bergyajev azzal vádolja a tudatos haladást, hogy felcseréli az értékek rendjét és a gazdasági értékeket helyezi mindenek fölé. Fel tud-e mutatni Bergyajev egyetlen egy valóban haladó művet, amely pl. nagyobb értéket tulajdonít a kolbásznak, mint Beethoven szonátáinak. Még soha semmiféle tudatos haladó író nem állította, hogy az emésztés „művelődési” értéke magasabbrendű egy tudományos mű értékénél. Maga a kérdés felvetés is képtelenség, mert a gazdasági értékeknek nincs közös értékmérője egy költemény vagy egy bölcséleti elmélet értékével. A regresszió számára azonban a legfőbb értékmérő a vér, a faj. Ezért van az, hogy pl. Einstein és Heine nem léteznek a számára. — Igen meglepő, hogy Bergyajev elutasítja az internacionalizmus gondolatát is. Miért? Szerinte a kereszténység nem nemzetközi, mert a nemzetköziség elszegényíti az életet, tagadja az érzelmi élet jelentőségét és az emberiség elvont egységét hirdeti. Itt Bergyajev nyilvánvalóan hamisít. A nemzetköziség nem kozmopolitizmus. A nemzetköziség nem tagadja sem a nemzeteket, sem a nemzetek fejlődésének különböző fokozatait. Ép' ellenkezőleg. Az első keresztények tanusítottak teljes közömbösséget a különböző nemzetek iránt. Bergyajevet nyilván páni félelemmel töltik el nemcsak Európa és Amerika tömegei, hanem spengleri sugallatra, a keleti népek is, akiknek ébredése, ugymond, fokozza a világválságot és veszélyezteti az emberiség jövőjét. Bergyajev valahogy úgy képzei a válság megoldását, hogy a tömegek éljék tovább tengődő életüket, az „arisztokratikus személyiségek” majd megváltják önmagukat; a technika csökkenjen; az emberiséget el kell vezetni a „szerves” istenhithez; a gyarmatok aludják örök álmukat... Ne avatkozzunk semmibe, tökéletesítsük a személyiségünket, kedveljük a magányt, a nemezpapucsot és a házikabátot. Így fest Bergyajev bölcselete.

Nagy Béla